

تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکزی هیئتی طرفندن نشر اولغور.

جلد ۱

شباط ۱۳۴۱

نومرو ۵

تورک ادبى قىرغاقلىرى :

تورک تارىخىنىڭ تەتقىقاتى

[دىۋانى مەيدىن دوام وىتوك]

« جىڭىز كىمىدۇ ؟ موفىتلىرىنىڭ سىر واسىبى نەدر ؟ » دىيە سۈرۈلۈپ بىر سۈالە بىن « جىڭىز ، خاقان تورىك رەھبەرلىرىدىن ، بۈيۈك تورىك وىتوكى مەفكۇرەسىنى چاشش وىتوكى مەفكۇرە سايەسىدە بۈيۈمىش ، داھى بىر مۇغۇلدۇر . » دىيە جۈاب وىرۇم . جىڭىز دولتىدە ئىسلا مۇغۇل اولان خاقان يۈزدە بىشى بىلە تەشكىل ايتىۋوردى . ئىلكت ايتىدە يۈزدە بىشى بىلە تەشكىل ايتىمىن بىر غەنىرە اطاعت تورىكلار ايتىچون بۈيۈك بىر ذىل ايدى .

بواسارت اوزون مدت قبول اولۇنە جىق بىر حال دىكلدى . چۈنكى خانلاردە ، سۇلتانلاردە ، بىكلاردە سۈنسە بىلە ، خاقان ايتىدە ھىچ بىر وقت سۈنمەن مىلى غەرىرە ، مىلى فەكر ، تورىكلەك خەتەك مۇغۇل استىلاسىنى ازالە ايتىمىك ايتىستە يەجىكى طىيى ايدى . ھىم بۈحقىقتا بۈيلە اولدى . اسلامىتە قارىشىمىش اولان تورىكلەك خەتەك ، اللى آلتىمىش سەكچىمەن مۇغۇللارنى مۇغۇللارنىدىن واز كچمە يە مجبور ايتىدى . جىڭىز سىلالەسى تەختلىرىنى آلتىجى تورىكلەشمەك ، اسلاملاشمىق شىرطىلە مەفكۇزە ايدە بىلدى . تورىكلار اولنىرى مجوسىلىكەن ، مۇغۇللارنىدىن واز كچمەكە مجبور ايتىدى .

چىندەكى قوبىلاى سىلالەسىدىن باشقە ، بۈتۈن مۇغۇل سىلالەلىرى ۱۳ نىچى غەسىركە سۈكلەندە تورىكلەشدى ، اسلاملاشدى .

اون دردنجى عصرده موغول سلالهسى يرينه توركستانده تورك سلالهلىرى
 يرلشدى، كوچوك آسيا توركلرى استقلاللىرىنى تكرر قازاندىلار، شرقى آوروپادىكى
 جنكيز سلالهسى تېمىنلارنى اولان توركلارنىڭ تائىرىلە بوسپوتون موغوللىقلىرىنى اونوتتى.
 آلتون اوراد خانلىقى قوران باتو خان بن جوجى خان سلالهسىنىڭ اول توركلشمىش
 سلالهسى. بوتون توركلار اوزىرىنە يابانچى بىرلىتدە ظهور ايدىن برداھىنىڭ تىسلەتك
 سىرى، تورك رەبەرلەرنىڭ مىلى شعورنىڭ قىلدانىدى. مىلتلىرى يوكەلەن نفوسلىرىنىڭ
 عددى اولمايىوب عىزم و بىرلىك اولدىغىنى جىنكىر داستانى آچىقچە كوستردى.

بىر عىرق، بىرلىت افرادى ايچون مىلى شعورنىڭ نە بويىك بىر قوت مىنى اولدىغىنى،
 سىز كوچوك آسيا توركلرى، ياقىندىن بالتجىرىيە اوكرەنمىش آدملىرىنىڭ بويىك بىر
 قىدرەتلىك كوچوك آسپادە تېجىلى ايدىن مىلى شعور، مىلى انتباھ و اتىھاق ساپەسىندە ۱۰
 مىليون تورك بوتون جىھانى مەنئاً و عەملاً يىكمىشدر.

توركلار، مىلى شعور و مىلى مەفكۇرە ايلە عامل اولدىغىنى زىمان يىكىلمىز بىر عىرقنىڭ.
 موغول سلالهسىنىڭ طرفىدىن توركلارنىڭ سىياسەت بىرلىشمەسى، بىرچوق بىرلىكلە بىر،
 مىلى شعورنىڭ اوياشمەسى بويىك بىر زىمانىڭ ھازىرلادى. بومىلى شعورنىڭ اوياشمەسىنىڭ
 استىفادە ايدىرىك توركلارنىڭ تورك ادارەسىنىڭ بىرلىشىدىرىك فەكرى طوغماسى
 طىبىقى ايدى. بويىك تېمور دە بومەفكۇرەنىڭ ھادىمى اولمىق ايتىدى. تېمور دە بومەفكر
 ھادىمى بىر ھالەدە موجود دىكلدى، اسلام و صوفىلىك لە قارىشىق بىر ھالەدە ايدى. فقط
 موجود اولدىغى شەھەسىزدر. تېمور بوتون تورك دىنىياسىنىڭ كىندى ھاكىمىنىڭ بىرلىشىدىرىك
 ايتىدى. فقط يا كىلدى.

۱۵ نىچى عصر دە، اسكى تارىخى چىرچوم دە - جىنكىز رىچەسىلە - توركلارنى
 بىرلىشىدىرىك زىمانى كىچىمىشدى، غەرب توركلرىنىڭ - كوچوك آسيا، شرقى آوروپا
 توركلرىنىڭ - شرقى توركلرىنىڭ اطاعىنى زىمانى دە آرتىق كىچىمىشدى.

تېمور قىچاق توركلرىنى، توقنامىشى و توركىيە سىلطانى بايزىدى مىنلوب ايتىدى
 ايسە دە، توركلارنىڭ بوغلىلەردىن بىرىنى قازانمادى. بىرلىشىدىرىك چوق غاىب ايتىدى،
 تېمور غەلبەلىرى توركلارنىڭ ايچون بىر تىخرىسات اولدى. قىچاق توركلرىنىڭ استقلال

مزارى ھازىرلا يان تېمور اولدىنى كېيىن كۈچۈك ئاسيا توركلرىنى دە بۈيۈك بىر تەلپىگە
دۈشۈرۈپ بۇتورك اولدى .

تېمور كىچىك تېمورلارنى كۈستۈردى كە بۇتورك توركلرى ئاسىيەت بىرلەشكەنلىكىنى
رەت قىلدى ، بۇتوركلار ئېچىن قەبىلە تەتقىق بىر ئامىل تەشكىل ئىدە .
تېمور كىچىك ، توقتامىش ھەمكارلىرى بىرلەشكەنلىكىنى ئاسىيەت بىرلەشكەنلىكىنى
تېمورلارنى ياپىلمادى .

توركلار بىر قانچە قىسىم بولۇپ تەشكىل تاپقان . باشلىغۇچە بۈيۈك تورك
قەبىلىسى بولۇپ ئىدى :

تۈركىستان (شەرقىي ۋە غەربىي) — مەركىزى : سەمەرقەند ، بىخارا ۋە كاشغەر .
قەشقەر (بۈگۈنكى شەرقىي رۇسىيە) — مەركىزى : ئۇلا سەيى ، سۈكرا
قازان .

ئەزەربەيجان — مەركىزى : تەبىز .

كۈچۈك ئاسيا — مەركىزى : بىرۇسە ، ئادرەنە ، ئاستانبۇل .
قازاقىستان (تۈركىستان ئايىلە سىبىرىيە ئاراسىدەكى تەبىز) ئالتاي ، جەنۇبىي سىبىرىيە
توركلرى ، شەمەلدە ياقۇتلار .

تېمور اولادى زامانىدە تۈركىستان توركلرى غەيت پارلاق بىر ھەرت دەۋرى
كېيىنچە ، قەشقەر ۱۶ نىچى ھەسرەت شەرق توركلرىدە تەزىل ۋە ئىختىلاط دەۋرى باشلىنىپ .
ئەينى زامانىدە قەشقەر توركلرى دە ھەم سەھىپە يۈز تۇتۇپ ، ھەمدە كەرك تۈركىستان
ۋە كەرك قەشقەر توركلرى ئۇلا بىر قانچە خانلىق بولۇپ تۇرۇپ ، سۈكرا بۇخارا قەبىلىسى بىر بىرلە
دەۋرىي ھەرت دەۋرى ھەرت ئىچىدە باشلىنىپ ، بىر بىرلىك قەۋىتى ۋە ھەرت دەۋرى .

تۈركىستان ۋە قەشقەر قەشقەر سەيى تەبىزلىرىنى باشلىغۇچە سەيى دەۋرىلىك ،
سەيىلىك اولدى . ۋە قەشقەر دىن ئىكەن كە پارلاق دەۋرى مەركەزلىرىدە بىر ئۇلانمەكتە ،
مەدرىسە ، رەسەنخەلەر ۋە كەتەبخانەلەر ئۇلانمە سەمەرقەند ، بىخارا ، مەرو ، خەۋە
تەبىزلىرى قەبىلىدە ، ئىلم بىر ئىش تەبىزلىرىدە ، ۋە ئىلم بىر ئىش تەبىزلىرىدە ،
تەبىزلىرى رەيىسلىرى ئۇلانمە . بۇتورك تۈركىستان كەش بىر « سەيى » لىرى مەملىكىتى
اولدى ، ۋە مەملىكىت بىر تەبىز دەۋرى .

مدرسه لری بنالری قالدی ایسه ده ، علوم دینیهدن باشقه فن او قوتولمادی .
 شرقک مایوس ملتیرینک ، بودیست قوملرک ذهیتندن طوغمش نه قادار ،
 افسانه سی ؛ اونی فعالیتدن منع ایده جک ، حیاتدن واز کچیرمکه سوق ایده جک ،
 املسزلک تلقین ایده جک ، نهایت هر هانکی برملق سقوط وانقراضه ایریشدیره جک اولان
 باطل فکرلر وارسه ، خرافات وارسه اهل طریقت ده بوفکرلرله تورک عرقک دماغی
 آغولامنه ، ذهیتنی تسمیمه باشلادی . برقاج یوز سنه صوکره تماماً موفق ده اولدیلر .
 غربک تأثیریه یو کسه لیکده اولان روس عرقی تورک یوردلرینه کوز دیکمکه
 باشلادینی زمان شرق تورک یوردلرنده غیرت ، فعالیت قالمامشدی . ملی شعور ،
 ملی غرور ، بوسبتون سونمیشدی . ملی بره دف ، ملی برامل خاقانلرده اولمادینی
 کبی افراد ده ده اونوتولمیشدی . بوتون تورکستان نه تورکدی ، نه ده حقیقه مسلماندی .
 « اهل طریقت » ایدی . میدانده عرق ، ملت یوقدی . بوتون دیاده ملی نادرا
 کورولش بر جمعیت متصوفین واردی .

تورک عرقک تعالیسنه مانع اولان اسباب ایچنده ، شرق تورکلرنده ۱۵ نجی
 عصر دن صوکره انتشار ایدن درویشلک ، صوفیلک (که اسلامیت دکلدر ، برهن
 وبودا دینلرینک ایران دماغندن کچهرک تورکلره واصل اولان بر شکلدر .)
 صایلمالیدر .

۱۶ نجی عصرک اورتالرن دن باشلایوب ۱۹ نجی عصر نهایتلرینه یاقین قیچاقده کی
 وغربی تورکستانده کی بوتون تورک خانلقلری روسیه چارلرینک بویوندربنی آت
 کیردی . اولا قیچاق یوردنده کی خانلقلر ، صوکره تورکستان خانلقلری بربری
 آردندن روسیه ولایتلری اولدیلر ، بونلردن قازان خانلقنی (۱۵۵۲ ده) ، قیریم
 وسیری (۱۷۸۱ ده) خانلقلری تعقیب ایستدی .

بونلردن صوکره اورته آسیا وتورکستان خانلقلرینک نوبتی کلیور .
 روسلر ، بورالره کلکه باشلادینی زمان تورکستان فکرآ اولش ، سیاست
 دوشمش ، اجتماعاً و اخلاقاً بوزولش ایدی . روسلر قارشیلرنده برملت دکل ،
 « مرید » لر بولدیلر . برطرفدن غرب مدنیتهله مجهز ، یایلمق آرزوسندن ملهم

رملت دیگر طرفدن دنیادن واز کچمک اک بیوک هدفی اولان طریقت اهلی ...
 بویکی قوتک چارپیشه جنی زمان هانکی طرف غالب اولاجغنی تخمین ایتمک کوچ
 مسئله دکلدرد .

۱۹ نجی عصر ایچنده تدریجاً بوتون تورکستان وستپ ولایتلری روسیه
 حاکمیت بویون ا کدی . دنیاده تورک عرقیله مسکون قطعهلردن آنجق کوچوک
 آسیا مستقل قالدی . بوقطعه یی تورکلر نه کبی فدا کارلقر سایه سنده اله ایتدکلرینی
 بومنطقه یی قورومق ایچون تورکلرک نه قادار قوربان ویردکلرینی ونه قادار غیرت
 صرف ایتدکلرینی ، سز حاضر بولونانلر ، داها ای بیلورسکز .

تورک عرقنک ایکی بیک سنه لک مجادله سندن صوکره قازاندیغنی نتیجه کوچوک
 آسیادر ؛ بومنطقه ده مستقل برتورک یوردی وجوده کتیرمک وبونی صاقلامقدر .
 بوحدذاتنده تاریخده مثلی غایت آز کورولش برموفقیتدر .

فقط بوتورک عرقنک بویوک ماضیسنه ، ماضیده کی احتراصلرینه ، ایکی بیک
 سنه لک فعالیتله غیرتیه و ممالکت تشکیلنده کی دهاسیله متناسب دکلدرد . تورک عرقنک
 ماضیده کی فعالیت و موفقیترلری ایله بوکونکی نتیجه آراسنده بویوک برنسبتسزلک
 موجوددر . تورکلرک بوکونکی حالی تاریخی تعبیریه متناسب دکلدرد .

بوقاریده سایدیغ بوقادار فضیلتله مالک تورک عرقنک بونجه تاریخی موفقیترلری
 عقیم براقدیران دیگر سیلر موجود اولماسه ایدی ، بوکون تورکلر دنیاده هم
 سیاستاً هم حرثاً عینی درجه ده عرقلر آراسنه یرطوتاجقدی .

تورکلرک ایکی بیک سنه لک سعیرینی عقیم براقدیران نه در ؟ دیری ، صاعلام ،
 اداره جی ، عسکر جی و حرث طوغوران تورک عرقی یچون اسکی یونانلر کی ویاخود
 بوکونکی انگلیز ، فرانسز ، آلمانلر کی بویوک ، کثیف برحرث ، یوکسک بر
 مدنیت وجوده کتیره مدی ؟ تورک عرقنک ، تورک تاریخنک عقامت اضافیه سنک
 عاملری نه در ؟

تورک عرقنک تاریخی بالنسبه عقیم براقان اسبابک بر قسمی تورک عرقنک
 خلقتنده ، نتیجه لرنده ، احوال روحیه سنده آرانیلمالیدر ؛ بر قسمی ده خارجی

احوالده .. تورکلرک حرثی تمایلینه مانع اولان خارجی شرائط واحوالدن بوگون بحث ایتیه جکم .

بوقونفرانسه آنحق تورکلرک حرثی انکشافنه مانع اولان عاملرک ، تورکلرک طبیعتنه خاص اولانلرندن ، سجه سندن ، احوال روحیه سندن ، تمایلات فطریه سندن تولد ایدنلرینی تحلیل ایده جکم .

تورک عرقنک تاریخنده کی سبی وفعالیقی ایله بوگونکی موقعی آراسنده کی عدم تناسبی انتاج ایدن حاللردن :

برنجیسی — تورک عرقنک متمادی برسیه عدم قابیلیت در . داهادوغریسی آلیشماش اولماسیدر . اسکی برتعییری قوللانیر ایسه ک عدم متانتیدر . تورکلر تاریخنک مختلف دورلرنده کی موفقیتلرینی ، تکائف ایدن قوتلرینه برعجرا آرادقلری زمان ، بردن بره تظاهر ایدن شدتلی و متهور حرکتلری سایه سنده قازانمشلردر . تورکلرک غیرتی ، قوتی دائما طوفان صورتنده سیل اوله رق آقشددر ، صوکره برقاج زمان بوسبوتون طورمشدر . هیچ برزمان اعتدالله ، تدریجی صورتده آقارق متمادی برماهیت آلاماشدر . بویوک تشبثلر زماننده تورکلر اوکلرینه کلن بوتون مانعلری دفع ایتک ، برطرف ایتک خصوصنده خارق العاده برقابلیت ، مستتتا برغیرت کوسترمشلردر . تورکلر استهداف ایتدکلری مقصدلره وصول یولنده آز زمان ایچنده ، دیکر ملتلرک صرف ایده جکلری قوت وغیرتک (نه نه رزینک) اون مثلن صرف ایتشددر .

فقط هدفه وصولدن صوکره ، موفقیتدن صوکره قازانیلن موفقیتی عافیه ایچون لازم اولان سیمک یاریسینی بیله صرف ایده مه مشلردر .

آوروپالیلرک تعییرینی قوللانیر ایسه ک ، بز تورکلر ظفر دوشه کنده استراحت ایتکی سومن برعرقز . تورکلرک هیجانلری یارینسزدر ، فعالیتلری زیقزاغلیدر . بوندن طولاییدرکه تورک تاریخنده کی بویوک مظفریتلر بکله نیلن نتایجی ویرمه مشدر . تأسف ایده رم که بوقناعتمی مثاللرله تأکید ایتکه بر قونفرانس چرچووسی مساعد دکلددر . امینم که هیکز بوکا پک چوق مثاللری عثمانلی سلاله سی دوری تاریخنده بیله

بولماقچىسىز . توركلارك بوعدم متانت ، ياخود سى مەئادى يە عدم قابىلىتىڭ صورت
نظاھرىنى قىسە وسادە تەبىرلەسۈپلەرسەك بۈيلە دىيەبىلىرىز :

تورک تارىخىدە بىرنىلىك فداكارلىقلىرى ساپەسەندە قازانىلان ظفر ئىمرەلىرى ،
نىل آتى اسراف ايتىمىشدر . توركدە بربطن دىيائى فتح ايتىمىشدر ، دىكر بطن بونى
طاغىتىمىشدر ، هلاك ايتىمىشدر . بربطن قهرمانلىرى يىشىدىرىمىشدر ، دىكر بطن ظفر
ئىمرەلىرى حسابىنە دالقاۋوق « پارازىت » اولەرق ياشامق ايتىمىشدر .

فداكارلىقلىرى ، ظفرلىرى ئىمرەلىرىنە وارث اولان دكرسىز بطن بونىمىرەلىرى ،
شەخسى مۇخەسسەلەر ، قىلە نزاغلىرى ، رقابت انترىقەلىرى ، سفاھت و اخلاق فسادى
ايچىندە مەوايتىمىشدر .

توركلارك بوسىجەۋى نقصانلاردىن خەردار اولان قومىشۇ دىشمن و خەم مىلتىر
اغىلىي صورتدە استفادە ايتىمىشدر . مىثلا چىنلىلار ايچون ، توركلەرە قارشى خەربە
غائب ايتىدكلىرى اولىكە وياخود موقع سياسىلىرى صالح و نفاق دورىدە استىرداد ايتىمىك
عادىنا سياسى بر اصول ماھىتىنى آلمىشدى .

ايكنجىسى — تورک تارىخىنىڭ بالنسبە عقىم اولمىسە دىكر بر حال سبب اولمىشدر . بۈدە رىاست ،
باشاق ابتلاسىدر . تورک عرقىڭ قهرمان يىشىدىرىمىك خەسەسەندىن بىت ايتىدك .
بۈمىت بر مىقتىدر . تورک عرقى بۈيۈك مىلتىرور قهرمانلىرى ، حقىقى خەلق رەھبەرلىرى
يىشىدىرىدىكى كېى برچوق رەھبەر نامزدلىرىدە يىشىدىرىمىشدر . تورک ايچىندە ، خەلق
خەركىتى ايچىندە ظەھور ايدىن بۈ خەركىتلىرى علمدارى اولان ، خەلق حىسائى طائىيان ،
بۈلياقتى تەجىم ايدىن رەھبەرلەردىن باشقە ، حقىقى رەھبەرلىرى موقع و شەرقى قىسقا نەرق
اولىك موقعى استەداف ايدىن ، رىئىلىك خەرسە مىتلا آداملىرى ظەھور ايتىمىشدر . دىكر
تەبىرلەسۈپلەرسەك ، توركلارك ايچىندە بر طرفىدىن مەتە ماضىدە كى حقىقى بۈيۈك خەدمەتلىرى
ساپەسەندە تەمىز ايدىن ، خەرمەت قازانان ، رەھبەرلىرى ، قهرمانلىرى يىشىدىرىمىشدر ، دىكر طرفىدىن
عددا داھا زىادە استەقبالدە كۈستەرجى خەدمەت نامە مىدانە آتيلان رىئىس طاسلاقلارى ،
بۈيۈكلەك نامزدلىرى يىشىمىشدر . بر فرانسىز « ادبى مەرتەئىك بىش دعواجىسى واره
دېمىشدر . بىز توركلەردە مەرموقىڭك يۈز ھۈسكەرى و اردىر . تورک ، آرىستوقراسىيىنىڭ

بویوک روحی ابتلارندن بری جاه پرستلکدر . تورک بویوکلری قوتلرینی موقعلره
لیاقت کسب ایتمکه صرف ایدمجهکی یرده ، بوموقعلردن باشقه لرینی ایندرمکه صرف
ایتمکی کار عقل صایار . بوسوک قسم نامزد قهرمانلر ، حقیقی رهبرلره بویوک مانع
احداث ایدمکه تورک تاریخک معناد ، مطلوب جریانته مانع اولمشلردر .

اوجنجیسی — تورک عرقنک تاریخی فعالیتله بویوکونکی موقعی آراسنده کی عدم
تناسبی موجب احوال ایچنده بری ده تورک عرقنک سیاسی و حرثی مرکزینک دائمی
دکیشمه سیدر . حرثمیزک تکاثف و تعاقب معناده سنه اک بویوک مانع بواولمشدر .

دردنجیسی — تورک آریستوقراسینک ملی شعوردن ، حیت ملیه دن
محرومیتیدر . تورک تاریخنده خلق ملیچیدر ، خلق ایچنده ظهور ایدن برنجی
قهرمانلر ملیچیدر . فقط سلاله لر ، یعنی خاندان و سرای اطرافنده کی یاشایان
آریستوقراسی ملیتسزدر ، ملی غرور ، ملی حسدن محرومدیر . خلق ملیتی ،
ملیتپرور اولدینی کی خلقدن چیقان رهبرلرده دائمی ملیتچیدر . هر هانکی برعصرد
سلاله تشکل ایتدیمی ، خاندانده ملی غرور ، ملی حس صعیفله شیردی . اکثر
اوجنجی بطندن اعتبارآ ، خاندان و آریستوقراسی ، تورک خلقنی استحقار ایتمکه
تورک خلقنی باشقه ملتلردن آشاغی کورمکه ، کندینی باشقه بر مدنی
عرقنک مدنیتنه منسوب عد ایتمکه باشلاردی . تورک تاریخنده نه قادر خانلرک
سلطانلرک کندیلرینی چینلی ، ایرانلی ، یزانیلی ظن ایتدیکنی الله بیلیر .
تورکلرک منتظم ، معناد (normal) بر صورتده نشوونماسنه مانع اولان عامللر آراسنده
تورک خانداننک تورک خلقنه ، تورک حرثه استحقار نظریله باقش اولملر ده
صایلمالیدر . خالقنک اقتصادی رفاهیتنی تأمین ، حرثی توسیع فکرلری غرب
قوملری ایچنده ظهور ایدن سلاله لرده چوق کورولمشدر . تورکلرده بویوک سلاله لره
نادر تصادف ایدیلیور .

بزم شمالی اویغور سلاله لری دورنده کی توتونلرمیزک (خانلریمیزک) چین مدینتی
اوکنده تملتی ، طبقی عثمانلی سلطانلرینک ایران حرثه مفتون و مسخوریتلری کیدر .
اویغور خانلرندن چینجه شعر یازان برقچ کشی واردر . تورکیه سلطانلرینک

اکثرينک شاعر اولديغنى ، ادبيات خادمى اولديغنى معلومدر . فقط هانکى ادبياتک خادميدر ؟ ايران !... فارسى ادبياتى خادمليدر . بواجبى حرة برستس ، ملي حرتى استخفاف ايتک اوينور و عثمانلى خاندانه مخصوص اولسه ايدى بن بوندن برقاعده چيقارمغه قالقيشمازدم . مع التأسف بو حال بوتون تورکک تاريخنده بويلهدر . ايران ادبياتى تورک سلطانلرى وجوده کتيرمشدر ! شاهنامه کي بر اترك وجوده کلى محمود (بن سبکتکين) غزنوى سايه سندهدر . عمرخيام ملک شاه مساوتى سايه سنده ياشامشدر . انورى بى سنجار حايه ايدهرک بيوشمشدر . بويوک شيخ سعدى صفاريلىر حايه ايتمشدر .

بشنجيسى — خاندانن باشقه ، تورک منورلرنده بيله ملي حسک ضعيفلىک حرنمزک تکاملنه بويوک مانع تشکيل ايتمشدر .

آلنجيسى — تورک بويوکلرنده و منورلرنده تاريخى حسک فقدانيدر . دنيا ده ماضينه الک آزا اهميت ويره ن عرق تورک عرق اولمشدر . تورک بويوکلرنده ، تورک منورلرنده ، تاريخ بھيغه لرندن استقبال تشکيلي ايچون ، عرقک بقاسنى تأمين ايچون تلقينات آرامق فکرى غايت ضعيفدر . ملتار ايچون تاريخلرندن خبرسزک کي موجب حقارت بشقه بر حال يوقدر . دون نه ياپديغنى بويوکون بوسبوتون اونوتان ، هر کون تصادفلر القاسيله عقلنه کلنى ياپان ، آنى ميللر الجاسيله ياشايان بر شخص حياتى صاعلام تملره اوطوره بيليرمى ؟ بويوکي بر آدمک عمرنده برانتظام ، عين هدفه خدمت تصور اولونورمى ؟ بويوکي بر آدمک حياتى بريکون براقيرمى ؟ چوق طيبي که خاير !.. بو حال ملتار حقنده بويلهدر . ملتارک ، عرقلرک حياتى ده فردک حياتى کيدر . نمره دار اولق ايچون شعور ، انتظام ، تعاقب ايستر . ماضى ، حالى ؛ حال استقبالى توليد ايدر . ماضى ايله استقبال آراسنده غايت بويوک ، فقط کيزلى بر مناسبت موجوددر . اوغوست قونتک « بويوکونکى بشرى اولمش انسانلر اداره ايدى بوره ديمه سى بوحقيقته ، بو مناسبت اشارتدر . ماضى ايله استقبال آراسنده کي مناسبتى طاميق ، ماضى بى اوکره نهرک ، حالى اصلاح ، حالى اصلاح ايدهرک استقبالى تأمين ، آنجق کندى ترجمه حالى بيلن ملتاره نصيب اولمشدر .

دون نه ياپديغنى بو کون بيلمين بو کون کنديسنى چينلى، ايرانلى، يارين بيزانس
ايمپراطورى ظن ايدن ذاتلر طرفدن اداره ايديلن بر ملتک تاريخده قطعياً تعاقب
طبيعى، معتاد برنشوونما احتمالى يوقدر.

بويوک تورک دولتلىرىنه برچوق غيرتورک عنصرلرک داخل اولمى تورک حرنىک
ترقيسنى مانع اولمشدر. بو عنصرلرک اکثرىسى مغرور ملتلىرى، ايکيده بر تاريخى
بويوکلک کورمىش عرقلردى: چينلى، ايرانلى، عرب، روم! بوملتلره منسوب
منور آدملىر، حرنى سويهلىرى سايه سنده سراى اطرافنده و مملکتده بويوک منصبلىر
آلمشدر. وبوسايه ده تورکلکک بيوک سياسى قوتى کندى ملتلىرى منفعت چويرمک
بوتون غيرتلىرىنى صرف ايتمشدر. بزم خان و سلطانلرک حيتىزلکى، شعورسىزلىقى
سايه سنده ده موفق اولمشلردر.

يدنجيسى — تورک عرقىک تاريخى فعاليتى سعيلىرى ايله، بو کون جهانده کى
سياسى و حرنى موقعى آراسنده کى عدم تناسبى موجب احوالدىن برى ده تورک دولتلىرىک
بويوکلکيدر. تورکلرک مسافه جغرافى توسعلىرىدر. تورک دولتلىرىک غايت واسع
اولمى، عرقک کثيف و عميق بر حرث و مدنيت تاسيسنى مانع اولمشدر.

بر مدنيتک قوتى و درينلىکى، هيئت متمدنه نك اشغال ايتدىكى قطعنه نك بيوکلکيه
معکوساً متناسبدر. عثمانلى ايمپراطورلغىک سقوطى تورکيه تورکلرىک تماماً مستقل
اولملىرى دورينه تصادف ايدىيور، بن بونده بر تصادف دکل، اميدبخش بر تقال
کور ييورم.

بوندىن سوکره تورک عرقى تاريخى، جغرافىائى توسع يولدىن دکل؛ حرنى،
مدنى تعمق يولدىن کيده جکدر. بو کوندىن اعتباراً تورکلر قوتلىرىنى اولکلر فتحه
دکل، مدنى و حرنى فتوحاته صرف ايده جکدر. بشقه سنک يرينى اداره يه دکل، کندى
وطنى محافظه و اعمارده صرف ايده جکدر.

بوندىن سوکره بوتون تورکلک قوتى مدنيتجه يوکسه ملک، بويوک و کثيف بر تورک
حرنى وجوده کتيرمک صرف اولنه جقدر. تورکلک بو کون غرب مدنيتى تائيرى
آلتنده بولئور. بومدينيتى تماماً قبول ايتمک و بوتون حياتى بومدينيتى توليد ايدن

شرائطه توفیق ایتک تورک عرقی ایچون بر مجبوریت تاریخیه در ، شرط بقادر ؛ بوکونکی ایده آلز غرب مدینتی قبول و بویوک بر تورک حرثی ایجاد ایتکدر . عسکرلک و اداره ایشلرنده اسکیدن آسیاده ، آسیا وسطیده برنجیلک قازانان تورک عرقی امینم که غرب مدینتی ایچنده ده بویوک بر موقع احراز ایده بیله جکدر . تورکلرک علم ، فن ، فکر ساحه سنده بو قادار آز استعمال ایدلش بیتمز توکنمز قوتلری ، خزینة دماغیه سی موجود اولدیغنه قانم .

بو قونفرانسک ابتدا سنده ، تورکلرک استقبالی وارمیدر ، دییه صوریلان سؤاله شیعی بن دا کر تورکلر دیله رلر سه ، شبهه سز بویوک بر استقبال وارددر ، دییه جواب ویره جکم . چونکه استقبال بنم عندمده سرلی بر آتی دکلددر . شعورله یاپیلان عین هدفه معلوف حرکات متما دیه نلک بر نتیجه ریاضه سیدر .

اسکیدن خرافاتپرست ، سحر یا تپرست انسانلر کله جک سنه ایچنده سفر ایدوب ایتیه جکنی بیلیمک ایسته دیکی زمان ساحرلره مراجعت ایدیوردی . بوکونکی مادی (positif) دوشون منور و منکشف انسانلر ، سفر ایتک ایسترسه پاره حاضر لایور ، اولدن واپورده یر تأمین چاره لرینی کورییور . بر ملک استقبالی ، بر تصادف طالع (chance) نتیجه سی دکلددر . شعورله تدریجاً یاپیلان بر اثر ، بر بنادر . بونی جدی تلقی ایدن هر استعداد ملت یاپار .

دیگر بر سؤال :

بویوک بر استقلال وجوده کتیرمک ایچون تورکلرک موجود استعدادی ، ویشی احوال مساعد میدر ؟ بن « اوت ! » دییه جواب ویره جکم . چونکه تورکلرده عرقک نمالینه مانع اولان اسباب قابل اصلاحدر . حال بویوک عرقک ، تورکی بویوتن و بویولته جک مثبت صفتلری ، فضیلتلری ایدیدر ، لایزالدر . بوکون هر یرده تورکلرده بر تجدد و انتباه اماره لری کورییور . تورکلرده بوکون تکاثف ایدن غنوی قوت موجود اولدینی بللی . تورکک استقبالی ، ایسته بوتکاثف ایدن ، عبرا آرایان تورکک قوتلرینک طرز استعمالنه باغلیدر . اکر بو قوت جغرافی نوسه صرف اولنورسه ، بونک نه کبی نتیجه لر تولید ایده جکی معلومدر .

اگر بالعکس تورک‌لر قوتلرینی ، استعدادلرینی دیگر ملت‌لرکی حرقی تکامله ، مدنیّت ادخار نه صرف ایدرسه ، ترقیمزه مانع اولان اسبابه قارشى شعورلی بر مجادله آچارسه ، تورکک استقبالی پارلاق و بویوک اولدیغنه قانیم. تورک عرقی داها جهان مهنه‌سنده هرجهتدن کنديسنى کوسترهمدی . بو کونه‌قادر تورک‌لرک اداره ، عسکرلک و سار خصوصلرده کوستردیکی قوت و فضیلتلر تورک‌لرک زنکین ذهینت و واسع فطرتلرینک آنجق بر قسمنی تشکیل ایدیور. تورک‌لرک دماغی ذکا و استعداد جهتندن هیچ بر ملتدن آشاغی اولمادیغی متعدد تجربه‌لرله مثبتدر . تورک‌لرک آنجق عسکرلکه قابیلی حقنده کی مستشرقلر نظریه‌سی سطحی در ، فنا اساسسزدر .

بیوک حرث ایجاد ایدن ملت‌لرک هپسی سرعتله بر بویوکلک دوری کچیرمشدر. بوتون تاریخده کی تجارب ائم اثبات ایتمشدرکه قابیلی عسکر اولق ایچون قابیلی انسان اولمالیدر . بیوک عسکر اولق ایچون بیوک روح لازمدر . اداره جیلک ، سوق الجیش و وظائف بشریه‌نک آراسنده اک مغلق در . ذکاسز ، بصیرتسز استعدادسز بر عرق بوتون آسیاده عصرلرجه ملت حاکمه اوله مزیدی .

بیوک ایمانم بو : تورک عرقی داها کنديسنى تماماً کوسترهمدی ، تورک صوک سوزینی سویله‌مدی . تورکک صوک سوزی « مدنیّت » کله‌سی اوله جقدر . یعنی صلح ایچنده متمادیاً چالیشه‌رق ، عرقک رفاه و راحتنی تأمین و حرثی توسیع اوله جقدر .

بوسایه‌ده اوله تورکیه تورک‌لری قورتولا جقدر . تورکیه تورک‌لرینک نجانی سایه‌سنده تورکک حرثی قورتولا جقدر . حرثک قورتولوشی تورکک روحک قورتولوشی دیمکدر .

روحنی قورتاره بیلیرسه تورک عرقی اوله یه جکدر . یاشایه جقدر . یاشامالیدر .

— بیتدی —

صمدی مقصودی